

-ak: *blizak* — *bliži*, *gladak* — *gladi*, *kratak* — *kraći*, *mržak* — *mrži*, *nizak* — *nži*, *plítak* — *plíci*, *rijedak* — *rjedi*, *sladak* — *sladi*, *tanak* — *tanji*, *tézak* — *těži*, *uzak* — *uži*;

-ek: *dálek* — *dálji*;

-ok: *dúbok* — *dūblji*, *širok* — *širi*, *visok* — *víši*, *žestok* — *žěšći*;

d) nakon redukcije nepostojanog *a* završni se suglasnik pozitiva mijenja kao u t. b.: *gòrak* — *gòrči*, *krèpak* — *krèpči*, *bijesan* — *bjěšnji*, *tijesan* — *tjěšnji*.

Na taj su način svi pridjevi koji imaju nastavak *-i* u komparativu obuhvaćeni manjim brojem pravila negoli dosada.

Nakon ovakve slike bit će lakše odrediti što su neujednačenosti i onda ih razmotriti. Polazeći od predočenog opisa, ne bi trebalo smatrati neujednačenošću činjenicu da npr. pridjevi *gúst* i *púst* tvore komparativ različitim nastavcima, *gūšći* i *pūstiji*, iako u pozitivu pripadaju istoj grupi (jednosložni pridjevi s $\hat{}$ naglaskom), odnosno da pridjevi *dūg* i *drāg* tvore komparativ istim nastavkom, *dūži* i *drāži*, iako u pozitivu pripadaju različitim grupama. O neujednačenosti valja govoriti onda kad se od istog pozitiva tvori više komparativnih oblika, a samo se jedan želi normirati.

Budući da je komparativni nastavak *-i* danas neproduktivan, varijantni se oblici javljaju jedino u kombinaciji s produktivnim nastavkom *-iji*. Ako je varijantnim oblicima tvorba u skladu s pravilima, mislim da treba dopustiti njihovu dvojaku uporabu. Jezični je hod takav da će jedan od oblika postati arhaičan i polako se izgubiti; obično onaj koji je kraći.

O GOVORU SPIKERA (I DRUGIH RADNIKA I SURADNIKA) RADIO-ZAGREBA

(s posebnim osvrtom na pravogovornu normu hrvatskog standardnog jezika)

Ivo Pranjković

Tijekom mjeseca lipnja 1977. godine pratio sam emisije (posebno govorne) Radio-Zagreba (I. i III. program) te napisao izvještaj koji je poslan Radio-Zagrebu. U povodu tog izvještaja imao sam i intervju na I. programu Radio-Zagreba (u emisiji *Slušaoci i radio*).

Iako, razumljivo, nisam mogao odslušati sve predviđene emisije, ipak sam na kraju mjeseca imao obilje materijala s konkretnim podacima o emisiji, da-

tumu i vremenu njezina emitiranja, a bilježio sam i imena spikera (reportera, voditelja, urednika). Sve sam te podatke navodio i u spomenutom izvještaju. U ovoj prilici, naravno, navođenje takvih podataka nije potrebno.

Zamijetio sam da se kod svih onih koji govore na Radio-Zagrebu neusporedivo najveći broj odstupanja od norme standardnog jezika odnosi na akcentuaciju. Neočekivano velik broj riječi bio je izgovoren tako da je upotreba naglasaka u njima bila u izravnoj suprotnosti s osnovnim obilježjima našeg naglasnog sustava.

Na dužine se nisam posebno osvrtao. Smatrao sam da će biti dovoljna općenita konstatacija da mnogi spikeri (uglavnom oni koji griješe i u akcentima) izgovaraju duge slogove znatno kraće nego što je to normalno u književnom jeziku, ili ih izgovaraju kao kratke.

Krivo naglašene riječi bilježio sam onako kako je to našim naglasnim znakovima moguće učiniti. Naime, ponekad takvo bilježenje nije sasvim adekvatno (npr. silazni se naglasci na unutrašnjim slogovima ne mogu ni izgovoriti sa svim svojim tonskim osobinama¹).

Navest ću i pokušati klasificirati neke karakteristične primjere iz spomenutog izvještaja:

a) Primjeri u kojima je silazni naglasak na zadnjem slogu:

kongrēs, aspēkt, koncērn, parlamēnt, koncēpt, objēkt, efēkt, projektānt, socijalist, angažmān, presedān, telefōn, milijūn (umjesto: *kòngres, àspekt, kòncern, parlāmēt, kòncēpt, òbjekt, èfekt, projèktant, socijālist, angāžmān, presèdān, telèfōn, milijūn*).

Ove sam primjere stavio na prvo mjesto jer se u njima odstupa od dvaju temeljnih ograničenja u književnom naglasnom sustavu: od pravila da silazni naglasci stoje isključivo na prvom slogu i od pravila da na zadnjem slogu ne može stajati nijedan naglasak.

b) Primjeri u kojima se silazni naglasci nalaze na unutrašnjim slogovima:

osjētiti, usmjēriti, pobrīnuti, razgranīčiti, odušēvljeni, izdvōjena, pojedīnāčni, cjelokūpan, srednjojōčnōg, Beogrādani, specijālisti, instrumēnātā, pedagōški; ugrāđena, porazgovārāmo, dešāvā, Jugoslāvija, Makedōnija, mrtvāčnica, odgovārā, meteorolōzi, televīzija, analizīrāmo, instrumentārij, decentralizīrāne, medicīnskih, organizaciōna, regulīrāni itd.

¹ Vidi članak D. Brozovića, Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku. *Jezik, III*, str. 118—123.

(umjesto: *òsjetiti, ùsmjeriti, pòbrinuti, razgrànìčiti, odùševljeni, izdvojena, pojedinačni, cjelòkupan, srèdnjoročnòg srednjòročnòg, Beògradani i Bèogradani, specijàlisti, instrùmenātā, pedàgoškī i pèdagoškī; ùgrādena, porazgòvārāmo, dèšāvā, Jugòslāvija, Makèdonija, mrtvāčnica, odgòvārā, meteoròlozi, telèviziju, analizirāmo, instrumèntārij, decentralizirane, medicìnskīh i mèdicìnskīh, òrganizaciòna i regulirāni*).

c) Primjeri u kojima nije izvršeno prenošenje naglasaka na proklitiku:

ne slùšamo, u njemu, za tri dāna, ne mògū (oni), ne rādē, nada svē, među nama itd.

(umjesto: *nè slušāmo, ù njemu, zā tri dāna, nè mogū, nè rādē, nadā sve, među nama*).

d) Primjeri u kojima je izgovoren nestandardan naglasak, ali u kojima ne dolazi do narušavanja distribucijskih ograničenja:

poslanīci, značénje, tumačénja, televīzija, obrazovánje, suprótnost, očuvánje, odugovlačénje, nepósredno, svečénstvu; svjèdoči, pònedjèljka, prènesē, izdavāčkī, pròčitāt ću; kòmīsija, nekòliko, pónosan, západnīm (umjesto: *pòslanīci, znáčénje, tùmāčénja, telèvizija, òbrāzovānje, sùprotnòst, očúvānje, odugovlāčénje, nèposredno, svèčénstvu, svjedòči, ponèdjèljka, prenèsē, izdāvāčkī, pròčitāt ću, komīsija, nèkoliko, pónosan, zāpadnīm*).

Iz navedenih se primjera vidi da se najviše griješi u naglašavanju stranih riječi i da se u vezi s takvim riječima radi o odstupanjima koja se smatraju najtežim pogreškama (kad se silazni akcenti nađu na unutrašnjem slogu, a osobito kad se nađu na posljednjem).

Na osnovi ovih podataka nije teško zaključiti kako je vrlo mali broj spikera (još manji broj voditelja, reportera, urednika i vanjskih suradnika) korektno vladao književnom akcentuacijom. U izvještaju sam u pozitivnom smislu izdvojio samo dvojicu.

Na drugo mjesto u spomenutom izvještaju stavio sam pogreške u izgovoru afrikata *č, ć; dž, đ*. Većina spikera koji u tome griješe izgovaraju umjesto ovih četiriju afrikata samo dva srednja. Obilježavat ću ih sa *č̣* i *đ̣*:

vručē, što čēte, pročītati, moguća, povečan, teškoća, saopćenje, nočas češ čuti, zvučne slike noći, hoćete li reći; ģaka, Ģemal, također, predgrađa.

Nisu rijetki ni slučajevi umekšanog (palataliziranog) izgovora suglasnika *č* i *dž* te *ž* i *š* (*š. ž*) kod kojih se najčešće osjeća jak utjecaj zagrebačkog slenga: *teško, u životu, nešto, šaljiva, izvodaća, tragično, istočna, izdavački, ironično, gorčina* itd.

Jedna od pojava koja se također tiče ortoepije i na koju treba posebno upozoriti jest i obezvučavanje zvučnih suglasnika na kraju riječi. Nema sumnje da je do te pojave došlo pod utjecajem kajkavskog dijalekta (gdje je ona normalna i sustavna).

Evo nekoliko primjera:

tok (umjesto tog), *izvršnok viđeća, prijedlok, saveznok, udruženok rada, sāt (sad), kat (kad) itd.*

Među ostalim pogreškama, koje nisam posebno klasificirao, najbrojnije su one kojima se narušava sintaktička norma, ali ima i onih koje se tiču ortoepije i morfologije. Tu su pogreške u redu riječi (osobito u razmještaju enklitika), rekciji, upotrebi glagolskih oblika, posvojnih zamjenica, brojeva. Neke se od njih sastoje u (ne)provođenju glasovnih promjena, neadekvatnom izboru leksičkih jedinica itd.

Iz primjera koji će biti navedeni bit će, vjerujem, jasno o kakvim se pogreškama radi.²

rečeno je:

Možda netko bude znao

*te slabosti ne može se
proglasiti . . .*

koja bi valjala da djeluje

*uloga i mjesto brodarstva
za ekonomiju Jugoslavije*

*radi prevazilaženja (uzrok)
sa inicijativom*

sa Jugoslavijom

sa razočaranjem

treba:

*Možda će (ne)tko znati; možda bi (ne)-
tko znao*

*te se slabosti ne mogu proglasiti . . .
te slabosti ne mogu se proglasiti . . .
te slabosti ne mogu biti proglašene . . .*

*koja bi valjalo (trebalo) da djeluje; ko-
ja bi morala djelovati*

*uloga i mjesto brodarstva u ekonomiji
Jugoslavije*

*zbog nadvladavanja
s inicijativom*

s Jugoslavijom

s razočaranjem

² Komentare i objašnjenja u vezi s pojedinim primjerima čitatelji mogu naći na stranica-
ma *Jezika*, u jezičnim savjetnicima, a i drugdje.

rečeno je:

zaštita samoupravljanja je u prvom planu

ministarski savjet će za sutra predložiti

dva predsjednika će nastaviti razgovor

savezni javni tužilac V. V. je upozorio

naši klubovi opet prepali su se konkurencije

jedna od najvažnijih stvari jeste da je

jeste komplementarna

od vas dvadeset pet samo dvije vas imate

dosadašnja suradnja dva najveća tijela

članovi dva savjeta

katapult za izbacivanje dvije predstave

sjetite se i vaših programa

javit ćemo se s kraćom emisijom

gdje su i toplo pozdravili

zatim bi želio (ja)

da povuče diplomatu

sredstva su priticala

plotun iz artiljerijskog oruda

treba:

zaštita je samoupravljanja u prvom planu; zaštita samoupravljanja u prvom je planu

ministarski savjet predložiti će za sutra ministarski će savjet za sutra predložiti

dvojica će predsjednika nastaviti razgovor; dvojica predsjednika nastaviti će razgovor

savezni javni tužilac V. V. upozorio je

naši su se klubovi opet prepali konkurencije; naši klubovi opet su se prepali konkurencije

jedna od najvažnijih stvari jest da je

jest komplementarna; komplementarna je

od vas dvadeset pet samo dvije imaju

dosadašnja suradnja dvaju najvećih tijela

članovi dvaju savjeta

katapult (!) za izbacivanje dviju predstava

sjetite se i svojih programa

javit ćemo se kraćom emisijom

gdje su ih toplo pozdravili

zatim bih želio

da povuče diplomata

sredstva su pritjecala

plotun iz artiljerijskog oružja ...

Treba, naravno, naglasiti da su pogreške češće kad se radi o govornim emisijama u kojima se tekstovi ne čitaju nego se govori »uživo«. S druge strane, takve se emisije odlikuju znatno većom živošću i neposrednošću. Treba reći da se mnogi spikeri koji su navikli na čitanje tekstova teže snalaze u kontakt-emisijama nego oni koji nisu ni radili kao spikeri. To je zato što spikeri obično zadržavaju ukočenost na koju su navikli čitanjem tekstova, a prave puno više pogrešaka nego kad čitaju.

Mislim da nije suvišno upozoriti i na neka zastranjenja u načinu čitanja (ili govorenja) koja često nisu nevažna ni s jezičnog stajališta. To se posebno odnosi na realizaciju vrednota govornog jezika, rečeničnu intonaciju: rečenični naglasak, melodiju, stanke. Na ispravnu artikulaciju i dobro razumijevanje utječe svakako i prilagođenost glasa mediju.

Jedni spikeri prave kod govorenja (čitanja) nepotrebne ili preduge zastoje, drugi govore prebrzo ili (često baš zbog brzine) »gutaju« samoglasnike, pa i čitave slogove.

Neki opet čitaju kraj rečenice s povišenom (»pjevučavom«) intonacijom — umjesto da bude obratno.

Ima i dekoncentriranog, nezainteresiranog, preležernog čitanja (i govorenja), ali i, obratno: ukočenog, prenapetog.

Obično se zbog odsutnog i preopuštenog čitanja javlja i karakteristično nazaliziranje kod nekih spikera.

Sasvim je razumljivo da bi se o radu spikera (i ostalih radnika i suradnika) Radio-Zagreba mogao napisati i izvještaj koji bi govorio samo o dobrim stranama njihova rada. Njih, međutim, i sami spikeri vjerojatno lakše zamjećuju pa ovakva jednostrana analiza bolje odgovara svojoj svrsi.

Glavni je njezin zadatak bio da upozori na one pogreške u radu spikera kojima se izravno narušava norma hrvatskog standardnog jezika (naglasci, izgovor afrikata, obezvučanja).

Posao je spikera vrlo osjetljiv i odgovoran jer najviše može utjecati na (ne) usvajanje ortoepske norme u našoj sredini pogotovo zato što je ta norma još uvijek, na žalost, samo uporabna.

SLUŠAJUĆI PROGRAME RADIO-ZAGREBA

Nives Opačić

U lipnju 1977. godine pratila sam neke emisije na Radio-Zagrebu i zapazila u govornom dijelu tih emisija stanovite pogreške, koje se, mislim, ne bi smjele čuti s javnog informativnog medija. Kako se te pogreške čuju i drugdje, neće biti beskorisno i za širi krug čitatelja ako ih iznesem i u »Jeziku«.